

โครงสร้างคำสมาสในมหาชาติคำหลวง Structures of Pali and Sanskrit Compound Words in Mahajati Khamluang

ศราววุธ หล่อดี^{1*} และ ณัฐวดี ทุมขันธ์¹

Sarawut Lordee^{1*} and Natthawadee Thumkhan¹

¹ สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา จังหวัดพะเยา 56000

¹ Department of Thai, School of Liberal Arts, University of Phayao, Phayao Province, Phayao province 56000

* Corresponding author e-mail: sarawut_lordee@hotmail.co.th

Received: January 25, 2019; Revised: April 27, 2019; Accepted: June 10, 2020

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างคำสมาสในมหาชาติคำหลวง ด้านจำนวนคำ วิธีการสร้างคำ และชนิดของคำ เก็บรวบรวมข้อมูลคำสมาสจากคำอธิบายศัพท์ ในพจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา มหาชาติคำหลวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมวดอักษร ก-ฮ พบคำสมาส 107 คำ จากนั้นนำคำสมาสไปวิเคราะห์โครงสร้างตามประเด็นดังกล่าว และเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์และแสดงสถิติประกอบผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างคำสมาสแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) โครงสร้างคำสมาส ที่มี 2 คำ พบ 5 แบบหลัก 2) โครงสร้างคำสมาสที่มี 3 คำ พบ 7 แบบหลัก 3) โครงสร้างคำสมาสที่มี 4 คำ พบ 2 แบบหลัก ทั้งนี้โครงสร้างที่พบมากที่สุดในแต่ละกลุ่ม คือ 1) นาม + นาม 2) นาม + นาม + นาม 3) นาม + นาม + นาม + วิเศษณ์ และ วิเศษณ์ + นาม + วิเศษณ์ + นาม เมื่อพิจารณาจำนวนการใช้โครงสร้างคำสมาสทั้ง 3 กลุ่ม พบการใช้โครงสร้างคำสมาสที่มี 2 คำมากที่สุด รองลงมาเป็นโครงสร้างคำสมาสที่มี 3 คำ และโครงสร้างคำสมาสที่มี 4 คำ ตามลำดับ

คำสำคัญ: โครงสร้าง, คำสมาส, มหาชาติคำหลวง

Abstract

This research aims to analyze structures of Pali and Sanskrit compound Words (samasa words) in Mahajati Khamluang in terms of numbers of combined words, word formations, and parts of speech of combined words. Data were collected from a glossary of Thai literature dictionary in the Ayutthaya period ‘Mahajati Khamluang’ published by the Royal Institute. The glossary is alphabetized from a Thai consonant letter ‘ko kai’ to ‘ho nok huk’ (ก-ฮ). There were 107 compound words and their structures were analyzed. The results of this research were presented in descriptive method with statistics.

The study indicated that the structures of compound words can be classified into 3 groups: 1) two-word compound words which were divided into 5 main types 2) three-word compound words which were divided into 7 main types 3) four-word compound words which were divided into 2 main types. The structure mostly found of each group was namely 1) noun + noun 2) noun + noun + noun 3) noun + noun + noun + adjective and adjective + noun + adjective + noun. Considering the proportion of three groups of compound words structures, it was found that the structure of two-word compound words was the largest proportion. Three-word compound words and four-word compound words were ranked second and third respectively.

Keywords: Structure, Pali and Sanskrit Compound Words, Mahajati Khamluang

บทนำ

การสร้างคำเป็นกระบวนการเพิ่มคำใหม่ให้แก่ภาษา โดยนำคำที่มีใช้อยู่ในภาษามารวมกัน เช่น การประสมคำ คือ การนำคำมารวมกันเป็นคำใหม่ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างคำที่เป็นสากลและปรากฏในภาษาทุกภาษา คำที่เกิดจากการประสมคำเรียกว่า คำประสม (compound) ในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาตระกูลอินโด-ยูโรเปียน หรือภาษาตระกูลอินโด-ยูโรเปียน (Indo-European) เรียกว่า คำสมาส (วัลยา ช้างขวัญยืน, 2549, น. 10-11; สยาม ภัทรานุประวัติ, 2550, น. 1; ศราวุธ หล่อดี, 2558, น. 31)

คำสมาสเป็นการเอาศัพท์ตั้งแต่ 2 ศัพท์ขึ้นไปมาต่อกันเป็นศัพท์เดียว ตามหลักที่ได้มาจากไวยากรณ์บาลีและสันสกฤต เช่น สุนทร + พจน เป็น สุนทรพจน รัฐ + ศาสตร เป็น รัฐศาสตร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 1171-1172) อนึ่งสมาสมมีความหมายตามรูปศัพท์

(สม-อาส-อ) ว่า การวางอยู่ร่วมกัน กล่าวคือ การนำคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมารวมเป็นคำคำเดียว โดยคำหลักมักจะถูกอยู่ตำแหน่งหลังและคำขยายจะอยู่ตำแหน่งหน้า ดังนั้นการแปลความหมายของคำมักจะแปลคำหลักที่อยู่ข้างหลังก่อนคำขยายที่อยู่ข้างหน้า เช่น อติตชาติ หมายถึง ชาติก่อน

คำสมาสในภาษาไทยแบ่งเป็น คำสมาสยืม (loan samasa) เป็นคำสมาสของภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่ยืมเข้ามาใช้ในภาษาไทย เช่น กตัญญู วีรบุรุษ เทวรูป คำสมาสสร้าง (imitated samasa) เป็นคำสมาสที่ไทยสร้างขึ้นเลียนแบบคำสมาสของภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต โดยนำคำที่ยืมมาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมารวมกัน เช่น คนิตศาสตร์ ดาราจักร วาดภัย และคำสมาสซ้อน (synonymous samasa) เป็นคำสมาสที่นำคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันมารวมกัน เช่น กาลเวลา นรชน ประชาชน (วัลยา ช่างขวัญยืน, 2549, น. 70-77; จงชัย เจนหัตถการกิจ, 2551, น. 127-130)

คำสมาสในภาษาไทยเป็นคำยืมจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ปรากฏในเอกสารหรือข้อมูลประเภทต่าง ๆ เช่น พจนานุกรม ที่ใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาคำสมาสในประเทศไทย เห็นได้จากงานวิจัยของจันจิรา เชียงลิน (2550) ศึกษาการประกอบคำตามหลักวิธีการสมาสในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 และเปรียบเทียบจำนวนคำสมาสในพจนานุกรมฉบับดังกล่าว กับพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 พบว่าการประกอบคำสมาสในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 มี 2 แบบ คือ คำสมาสแบบไม่มีสนธิ และคำสมาสแบบมีสนธิ รวมทั้งพบจำนวนคำสมาส 2 แบบดังกล่าวเพิ่มขึ้นจากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 งานวิจัยของพระมหาสารโรจน์ บัวพันธ์งาม (2552) ศึกษาลักษณะโครงสร้างและความหมายของคำสมาสที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 พบว่า คำสมาสมีโครงสร้าง 7 แบบ ได้แก่ 1) โครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม 2) โครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยา 3) โครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ 4) โครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำนามและคำกริยา 5) โครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยาและคำวิเศษณ์ 6) โครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์และคำนาม 7) โครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำสรรพนาม สำหรับความหมายของคำสมาสมี 3 ลักษณะ ได้แก่ ความหมายคงเดิม ความหมายเปลี่ยนแปลง และความหมายย้ายที่

นอกจากนี้คำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมักปรากฏในวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น มหาชาติคำหลวง เป็นวรรณคดีพุทธศาสนาในสมัยอยุธยา มีที่มาจากเรื่องมหาเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนที่พระโพธิสัตว์จะตรัสรู้เป็น

พระพุทธเจ้า วรรณคดีเรื่องนี้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตแปลและแต่งเป็นสำนวนไทยเมื่อ พ.ศ. 2025 กล่าวได้ว่า มหาชาติคำหลวงเป็นวรรณคดีคำหลวงเรื่องแรก เป็นต้นแบบของการแต่งมหาชาติหรือเวสสันดรชาดกสำนวนต่าง ๆ ในสมัยต่อมา รวมทั้งเป็นวรรณคดีที่ใช้สำนวนภาษาถิ่นเก่า ถ้อยคำเป็นภาษาโบราณ คำแผลง คำภาษาถิ่น คำศัพท์ในพุทธศาสนา คำในภาษาต่าง ๆ เช่น บาลี สันสกฤต มหาชาติคำหลวงจึงเป็นวรรณคดีที่ให้ความรู้ด้านอักษรศาสตร์ และเป็นหลักฐานที่ใช้ในการศึกษาภาษาล้านนาอยุธยา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2549; มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2553, น. 394–396)

วรรณคดีเรื่องมหาชาติคำหลวงถูกนำมาใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาทางภาษา จากการศึกษาทางวิจัยเกี่ยวกับมหาชาติคำหลวง พงพานวิจัยของณัฐา วิพลชัย (2558) ศึกษา ลักษณะคำยืมภาษาบาลีสันสกฤตในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่อง พระมหาชาติคอกากาพย์ โดยศึกษาที่มา การเปลี่ยนแปลงเสียง และการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต และงานวิจัยของบัญญัติ สาลี (2553) ศึกษาคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย จากวรรณคดีเรื่องมหาชาติคำหลวง ด้านรูปแบบ วิธีการยืมคำภาษาเขมรในภาษาไทย การเปลี่ยนแปลงคำและความหมายคำเขมรในภาษาไทย และอิทธิพลที่เกิดจากการยืมคำเขมรมาใช้ในภาษาไทย

เมื่อศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาคำสมาส การศึกษาคำในพจนานุกรมภาษาไทย และการศึกษามหาชาติคำหลวง พงพานวิจัยที่ศึกษาคำสมาสในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 และ พ.ศ. 2542 งานวิจัยที่ศึกษาคำยืมภาษาบาลีสันสกฤตในพระมหาชาติคอกากาพย์ และคำยืมภาษาเขมรในมหาชาติคำหลวง แต่ไม่พงพานวิจัยเรื่องใดศึกษาลักษณะทางภาษาของคำสมาสในมหาชาติคำหลวง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์โครงสร้างคำสมาสในมหาชาติคำหลวง เพื่อให้เห็นลักษณะโครงสร้างด้านจำนวนคำ วิธีการสร้างคำและชนิดของคำที่นำมาประกอบเป็นคำสมาสในเอกสารดังกล่าว นอกจากนี้วิธีการวิเคราะห์โครงสร้างคำสมาสในงานวิจัยนี้ สามารถใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์โครงสร้างคำสมาส และเปรียบเทียบลักษณะโครงสร้างคำสมาสในวรรณกรรมอื่น ๆ

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างคำสมาสในมหาชาติคำหลวง ด้านจำนวนคำ วิธีการสร้างคำ และชนิดของคำ

วิธีดำเนินการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ได้แก่ แนวคิดเกณฑ์การพิจารณาคำสมาส แนวคิดการวิเคราะห์โครงสร้างคำสมาส เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาคำสมาส การศึกษาคำในพจนานุกรมภาษาไทย และการศึกษามหาชาติคำหลวง

2. ผู้วิจัยเก็บรวบรวมคำสมาสจากคำอธิบายศัพท์ในพจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา มหาชาติคำหลวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2549) หมวดอักษร ก-ฮ และพิจารณาคำสมาสโดยใช้แนวคิดเกณฑ์การพิจารณาคำสมาสของจางชัย เจน ทัศนการกิจ (2551, น. 127-131) ได้แก่

2.1 คำสมาสต้องเป็นคำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเท่านั้น เช่น ราชการ ราชบุตร ราชโอรส

2.2 คำสมาสมีคำศัพท์ประกอบอยู่ตำแหน่งหน้า ส่วนคำศัพท์หลักอยู่ตำแหน่งหลัง เช่น อุดมคติ สัตโลหะ ปฐมเจติย์

2.3 คำสมาสแปลความหมายจากหลังมาหน้า เช่น อักษรศาสตร์ (วิชาว่าด้วยตัวหนังสือ) วาทีลปี่ (ศิลปะการพูด) ยุทธวิธี (วิธีการทำสงคราม)

2.4 คำสมาสท้ายศัพท์ตัวแรกไม่ใส่รูปสระอะและตัวการ์นต์ เช่น กิจการ กาลเทศะ วารดิถี

2.5 คำสมาสต้องออกเสียงสระที่ท้ายศัพท์ตัวแรก เช่น อุดมภูมิ (อุ-หะ-พูม) ประวัติศาสตร์ (ประ-หวัต-ติ-สาด) ยกเว้นบางคำ อ่านตามความนิยมโดยไม่ออกเสียงสระ เช่น ชาตินิยม บุรุษเพศ

2.6 คำว่า วร, พระ ตามด้วยภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ถือเป็นคำสมาสเพราะ พระ แผลงมาจาก วร เช่น วรกาย วรวิหาร พระบาท พระองค์ ส่วนคำว่า พระ ที่ประสมกับคำภาษาอื่นไม่ใช่คำสมาส เช่น พระแก้ว ี่ พระขมง

จากการพิจารณาคำสมาสในมหาชาติคำหลวง ตามเกณฑ์การพิจารณาคำสมาสข้างต้น พบคำสมาสจำนวน 107 คำ จากนั้นนำคำสมาสดังกล่าวไปวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์โครงสร้างคำสมาสในมหาชาติคำหลวง ด้านจำนวนคำ วิธีการสร้างคำ และชนิดของคำ โดยใช้แนวคิดการวิเคราะห์โครงสร้างคำสมาสแบบไม่มีสนธิของจันจิรา

เชิงฉิน (2550) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์โครงสร้างคำสมาสในมหาชาติคำหลวง ทั้งนี้ การวิเคราะห์ชนิดของคำที่นำมาประกอบเป็นคำสมาส ผู้วิจัยวิเคราะห์ตามชนิดของคำที่ปรากฏ ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) แบ่งเป็น 8 ชนิด คือ กริยา นาม นิบาต บุรพท วิเศษณ์ สรรพนาม สันธาน อุทาน และใช้อักษรย่อเพื่อบอกที่มา ของคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตตามการใช้อักษรย่อในพจนานุกรมดังกล่าว คือ ป. หมายถึง ปาลี (บาลี) และ ส. หมายถึง สันสกฤต ดังตัวอย่าง

คำสมาส:	พุทฺธบุตฺร
จำนวนคำ:	2 คำ
วิธีการสร้างคำ:	พุทฺธ + บุตฺร
ชนิดของคำ:	นาม (ป.) + นาม (ส.)

การเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์และแสดงสถิติประกอบผลการวิจัย ทั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดสัญลักษณ์และอักษรย่อที่ใช้วิเคราะห์โครงสร้างคำสมาส ได้แก่

+	หมายถึง ประกอบกับ
=	หมายถึง มีโครงสร้างมาจาก
ป.	หมายถึง ภาษาบาลี
ส.	หมายถึง ภาษาสันสกฤต
ป., ส.	หมายถึง ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์โครงสร้างคำสมาสในมหาชาติคำหลวง จำนวน 107 คำ ด้านจำนวน คำ วิธีการสร้างคำ และชนิดของคำ แบ่งโครงสร้างคำสมาสเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ โครงสร้าง คำสมาสที่มี 2 คำ โครงสร้างคำสมาสที่มี 3 คำ และโครงสร้างคำสมาสที่มี 4 คำ ดังนี้

โครงสร้างคำสมาสที่มี 2 คำ

โครงสร้างคำสมาสที่มี 2 คำ แบ่งเป็น 5 แบบหลัก

1. โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม แบ่งเป็น 9 แบบย่อย ได้แก่

1.1 โครงสร้างแบบ นาม (ป.) + นาม (ป.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษา บาลี) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) พบ 7 คำ เช่น

บทวลัญชน = บท + วลัญชน

พนสนธิ์ = พน + สนธิ์

1.2 โครงสร้างแบบ นาม (ป.) + นาม (ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) พบ 11 คำ เช่น

เจตราชฎีร์ = เจต + ราชฎีร์

พุทธบุตร = พุทธ + บุตร

1.3 โครงสร้างแบบ นาม (ส.) + นาม (ป.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) พบ 6 คำ เช่น

จันทรเรณู = จันทร + เรณู

บุษปคนธ์ = บุษป + คนธ์

1.4 โครงสร้างแบบ นาม (ส.) + นาม (ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) พบ 2 คำ ได้แก่

จักรลักษณ = จักร + ลักษณ

นฤโทษ = นฤ + โโทษ

1.5 โครงสร้างแบบ นาม (ป.) + นาม (ป., ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) พบ 10 คำ เช่น

จัมมวาลี = จัมม + วาลี

ชฎาธาร = ชฎา + ธาร

1.6 โครงสร้างแบบ นาม (ส.) + นาม (ป., ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) พบ 7 คำ เช่น

พฤตมิเหตุ = พฤตมิ + เหตุ

ลัตยวาทิ = ลัตย + วาทิ

1.7 โครงสร้างแบบ นาม (ป., ส.) + นาม (ป.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) พบ 6 คำ เช่น

ชรณีดล = ชรณี + ดล

พราหมณวุฒิ = พราหมณ + วุฒิ

1.8 โครงสร้างแบบ นาม (ป., ส.) + นาม (ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) พบ 6 คำ เช่น

จันทนิเวศน์ = จันท + นิเวศน์

ราชคฤห = ราช + คฤห

1.9 โครงสร้างแบบ นาม (ป., ส.) + นาม (ป., ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) พบ 9 คำ เช่น

ทวยราชา = ทวย + ราชา

โสมราช = โสม + ราช

2. โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + กริยา แบ่งเป็น 2 แบบย่อย ได้แก่

2.1 โครงสร้างแบบ นาม (ป., ส.) + กริยา (ป.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) และคำที่ 2 เป็นคำกริยา (ภาษาบาลี) พบ 1 คำ ได้แก่

ภูบาล = ภู + บาล

2.2 โครงสร้างแบบ นาม (ป., ส.) + กริยา (ป., ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) และคำที่ 2 เป็นคำกริยา (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) พบ 1 คำ ได้แก่

จรรยาตร = จาร + ยাত্র

3. โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + วิเศษณ์ แบ่งเป็น 2 แบบย่อย ได้แก่

3.1 โครงสร้างแบบ นาม (ส.) + วิเศษณ์ (ป.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) และคำที่ 2 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาบาลี) พบ 2 คำ ได้แก่

นฤमित = นฤ + มิต

บุษปเรช = บุษป + เรช

3.2 โครงสร้างแบบ นาม (ป., ส.) + วิเศษณ์ (ป., ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) และคำที่ 2 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) พบ 1 คำ ได้แก่

สินธุลิต = สินธุ + ลิต

4. โครงสร้างคำสมาสแบบ กริยา + นาม แบ่งเป็น 3 แบบย่อย ได้แก่

4.1 โครงสร้างแบบ กริยา (ส.) + นาม (ป.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำกริยา (ภาษาสันสกฤต) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) พบ 1 คำ ได้แก่

รักษากร = รักษา + กร

4.2 โครงสร้างแบบ กริยา (ส.) + นาม (ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำกริยา (ภาษาสันสกฤต) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) พบ 2 คำ ได้แก่

ทฤษฎีกรรม = ทฤษฎี + กรรม

ทฤษฎีพรรณ = ทฤษฎี + พรรณ

4.3 โครงสร้างแบบ กริยา (ป., ส.) + นาม (ป.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำกริยา (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) พบ 2 คำ ได้แก่

รจิตรกุสุม = รจิตร + กุสุม

รจิตรพน = รจิตร + พน

5. โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม แบ่งเป็น 7 แบบย่อย ได้แก่

5.1 โครงสร้างแบบ วิเศษณ์ (ป.) + นาม (ป.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาบาลี) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) พบ 4 คำ เช่น

ทุดิยบาท = ทุดิย + บาท

พิลัญญีภาพ = พิลัญญี + ภาพ

5.2 โครงสร้างแบบ วิเศษณ์ (ป.) + นาม (ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาบาลี) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) พบ 2 คำ ได้แก่

ฉกษัตริย์ = ฉ + กษัตริย์

นานาเพศ = นานา + เพศ

5.3 โครงสร้างแบบ วิเศษณ์ (ป.) + นาม (ป., ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาบาลี) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) พบ 4 คำ เช่น

รัตตจันทร = รัตต + จันทร

สุททชาติ = สุทท + ชาติ

5.4 โครงสร้างแบบ วิเศษณ์ (ส.) + นาม (ป.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาสันสกฤต) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) พบ 2 คำ ได้แก่

จาตุรตุรงค์ = จาตุร + ตุรงค์

อรรคจุฬา = อรรค + จุฬา

5.5 โครงสร้างแบบ วิเศษณ์ (ส.) + นาม (ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาสันสกฤต) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) พบ 3 คำ เช่น

จตุรพรรค = จตุร + พรรค

อรรคมหิษี = อรรค + มหิษี

5.6 โครงสร้างแบบ วิเศษณ์ (ส.) + นาม (ป., ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) พบ 2 คำ ได้แก่

มฤชวาท = มฤชา + วาท

สรรพกาม = สรรพ + กาม

5.7 โครงสร้างแบบ วิเศษณ์ (ป., ส.) + นาม (ป., ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) และคำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) พบ 1 คำ ได้แก่

สุรส = สุ + รส

จำนวนคำและคำร้อยละของโครงสร้างคำสมาสที่มี 2 คำทั้ง 5 แบบหลัก แสดงเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนคำและคำร้อยละของโครงสร้างคำสมาสที่มี 2 คำ

โครงสร้างคำสมาส	จำนวนคำ	ร้อยละ
1. โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม	64	69.57
2. โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + กริยา	2	2.17
3. โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + วิเศษณ์	3	3.26
4. โครงสร้างคำสมาสแบบ กริยา + นาม	5	5.43
5. โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม	18	19.57
รวม	92	100

จากตารางที่ 1 โครงสร้างคำสมาสที่มี 2 คำ มีทั้งหมด 92 คำ พบโครงสร้าง 5 แบบหลัก คือ โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม, โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + กริยา, โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + วิเศษณ์, โครงสร้างคำสมาสแบบ กริยา + นาม และโครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม เรียงลำดับจำนวนคำจากมากไปน้อย ได้แก่ โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม พบ 64 คำ คิดเป็นร้อยละ 69.57 รองลงมาเป็นโครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม พบ 18 คำ คิดเป็นร้อยละ 19.57 โครงสร้างคำสมาสแบบ กริยา + นาม พบ 5 คำ คิดเป็นร้อยละ 5.43 โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + วิเศษณ์ พบ 3 คำ คิดเป็นร้อยละ 3.26 และโครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + กริยา พบ 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 2.17

โครงสร้างคำสมาสที่มี 3 คำ

แบ่งเป็น 7 แบบหลัก

1. โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม + นาม แบ่งเป็น 5 แบบย่อย ได้แก่

1.1 โครงสร้างแบบ นาม (ป.) + นาม (ส.) + นาม (ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) คำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) และคำที่ 3 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) พบ 1 คำ ได้แก่

บทโมกษนฤพาน = บท + โมกษ + นฤพาน

1.2 โครงสร้างแบบ นาม (ป.) + นาม (ส.) + นาม (ป., ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) คำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) และคำที่ 3 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี หรือภาษาสันสกฤต) พบ 1 คำ ได้แก่

สมุหमारคनयक = สมุห + มารค + นายก

1.3 โครงสร้างแบบ นาม (ป., ส.) + นาม (ป.) + นาม (ป.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) คำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) และคำที่ 3 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) พบ 1 คำ ได้แก่

จิตรลดาพน = จิตร + ลดา + พน

1.4 โครงสร้างแบบ นาม (ป., ส.) + นาม (ส.) + นาม (ป.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) คำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) และคำที่ 3 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) พบ 1 คำ ได้แก่

โลกสวภาพ = โลก + สว + ภาพ

1.5 โครงสร้างแบบ นาม (ป., ส.) + นาม (ส.) + นาม (ป., ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) คำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) และคำที่ 3 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) พบ 1 คำ ได้แก่

सारस्वत्तिमंगल = सार + स्वत्ति + मंगल

2. โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม + วิเศษณ์ พบ 1 แบบ คือ โครงสร้างแบบ นาม (ส.) + นาม (ส.) + วิเศษณ์ (ป.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) คำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) และคำที่ 3 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาบาลี) พบ 1 คำ ได้แก่

आत्मआरसवर = आत्म + आरस + ववर

3. **โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + วิเศษณ์ + นาม** พบ 1 แบบ คือ โครงสร้างแบบ นาม (ส.) + วิเศษณ์ (ส.) + นาม (ป., ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) คำที่ 2 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาสันสกฤต) และคำที่ 3 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) พบ 1 คำ ได้แก่

ตรีมุขมณฑล = ตรี + มุข + มณฑล

4. **โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + นาม** แบ่งเป็น 2 แบบย่อย ได้แก่

4.1 โครงสร้างแบบ วิเศษณ์ (ป.) + นาม (ป.) + นาม (ป., ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาบาลี) คำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) และคำที่ 3 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) พบ 1 คำ ได้แก่

จตุพรหมวิหาร = จตุ + พรหม + วิหาร

4.2 โครงสร้างแบบ วิเศษณ์ (ป.) + นาม (ป., ส.) + นาม (ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาบาลี) คำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) และคำที่ 3 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) พบ 1 คำ ได้แก่

ติลกลोकจुठा = ติลก + โลก + จุठा

5. **โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + กริยา** แบ่งเป็น 2 แบบย่อย ได้แก่

5.1 โครงสร้างแบบ วิเศษณ์ (ป.) + นาม (ป.) + กริยา (ป., ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาบาลี) คำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) และคำที่ 3 เป็นคำกริยา (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) พบ 1 คำ ได้แก่

อัญมัญมนสาทร = อัญมัญ + มน + สาทร

5.2 โครงสร้างแบบ วิเศษณ์ (ป., ส.) + นาม (ป.) + กริยา (ป., ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) คำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) และคำที่ 3 เป็นคำกริยา (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) พบ 1 คำ ได้แก่

วิเวรวีวาท = วิ + เวร + วีวาท

6. **โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + วิเศษณ์** พบ 1 แบบ คือ โครงสร้างแบบ วิเศษณ์ (ป., ส.) + นาม (ป.) + วิเศษณ์ (ป.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) คำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) และคำที่ 3 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาบาลี) พบ 1 คำ ได้แก่

สุนทรเทพมกุฏ = สุนทร + เทพ + มกุฏ

7. โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + วิเศษณ์ + นาม พบ 1 แบบ คือ โครงสร้างแบบ วิเศษณ์ (ป., ส.) + วิเศษณ์ (ป.) + นาม (ป., ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) คำที่ 2 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาบาลี) และคำที่ 3 เป็นคำนาม (ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต) พบ 1 คำ ได้แก่

สวิสุทธิภา = ส + วิสุทธิ + ภา

จำนวนคำและคำร้อยละของโครงสร้างคำสมาสที่มี 3 คำทั้ง 7 แบบหลัก แสดงเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนคำและคำร้อยละของโครงสร้างคำสมาสที่มี 3 คำ

โครงสร้างคำสมาส	จำนวนคำ	ร้อยละ
1. โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม + นาม	5	38.46
2. โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม + วิเศษณ์	1	7.69
3. โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + วิเศษณ์ + นาม	1	7.69
4. โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + นาม	2	15.38
5. โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + กริยา	2	15.38
6. โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + วิเศษณ์	1	7.69
7. โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + วิเศษณ์ + นาม	1	7.69
รวม	13	100

จากตารางที่ 2 โครงสร้างคำสมาสที่มี 3 คำ มีทั้งหมด 13 คำ พบโครงสร้าง 7 แบบหลัก คือ โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม + นาม, โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม + วิเศษณ์, โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + วิเศษณ์ + นาม, โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + นาม, โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + กริยา, โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + วิเศษณ์ และโครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + วิเศษณ์ + นาม เรียงลำดับจำนวนคำจากมากไปน้อย ได้แก่ โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม + นาม พบ 5 คำ คิดเป็นร้อยละ 38.46 รองลงมาเป็นโครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + นาม, โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + กริยา พบโครงสร้างละ 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 15.38 ในแต่ละโครงสร้าง โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม + วิเศษณ์, โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + วิเศษณ์ +

นาม, โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + วิเศษณ์ และโครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + วิเศษณ์ + นาม พบโครงสร้างละ 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 7.69 ในแต่ละโครงสร้าง

โครงสร้างคำสมาสที่มี 4 คำ

แบ่งเป็น 2 แบบหลัก

1. โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม + นาม + วิเศษณ์ พบ 1 แบบ คือ โครงสร้างแบบ นาม (ป.) + นาม (ป.) + นาม (ส.) + วิเศษณ์ (ป.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็น คำนาม (ภาษาบาลี) คำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาบาลี) คำที่ 3 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) และ คำที่ 4 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาบาลี) พบ 1 คำ ได้แก่

ครูบดีศีลวิสุทธ = ครู + บดี + ศีล + วิสุทธ

2. โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + วิเศษณ์ + นาม พบ 1 แบบ คือ โครงสร้างแบบ วิเศษณ์ (ส.) + นาม (ส.) + วิเศษณ์ (ส.) + นาม (ส.) ประกอบด้วยคำที่ 1 เป็น คำวิเศษณ์ (ภาษาสันสกฤต) คำที่ 2 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) คำที่ 3 เป็นคำวิเศษณ์ (ภาษาสันสกฤต) และคำที่ 4 เป็นคำนาม (ภาษาสันสกฤต) พบ 1 คำ ได้แก่

นฤโคกนฤคัลย = นฤ + โศก + นฤ + คัลย

จำนวนคำและคำร้อยละของโครงสร้างคำสมาสที่มี 4 คำทั้ง 2 แบบหลัก แสดงเป็น ตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนคำและคำร้อยละของโครงสร้างคำสมาสที่มี 4 คำ

โครงสร้างคำสมาส	จำนวนคำ	ร้อยละ
1. โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม + นาม + วิเศษณ์	1	50
2. โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + วิเศษณ์ + นาม	1	50
รวม	2	100

จากตารางที่ 3 โครงสร้างคำสมาสที่มี 4 คำ มีทั้งหมด 2 คำ พบโครงสร้าง 2 แบบหลัก คือ โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม + นาม + วิเศษณ์ พบ 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 50 และ โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + วิเศษณ์ + นาม พบ 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 50

เมื่อวิเคราะห์การใช้โครงสร้างคำสมาสในมหาชาติคำหลวง พบจำนวนคำและ คำร้อยละของโครงสร้างคำสมาส 3 กลุ่ม ได้แก่ โครงสร้างคำสมาสที่มี 2 คำ โครงสร้าง คำสมาสที่มี 3 คำ และโครงสร้างคำสมาสที่มี 4 คำ แสดงเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนคำและคำร้อยละของโครงสร้างคำสมาส 3 กลุ่ม

โครงสร้างคำสมาส	จำนวนคำ	ร้อยละ
1. โครงสร้างคำสมาสที่มี 2 คำ	92	85.98
2. โครงสร้างคำสมาสที่มี 3 คำ	13	12.15
3. โครงสร้างคำสมาสที่มี 4 คำ	2	1.87
รวม	107	100

จากตารางที่ 4 โครงสร้างคำสมาส 3 กลุ่ม แบ่งเป็นโครงสร้างคำสมาสที่มี 2 คำ โครงสร้างคำสมาสที่มี 3 คำ และโครงสร้างคำสมาสที่มี 4 คำ เรียงลำดับจำนวนคำจากมากไปน้อย ได้แก่ โครงสร้างคำสมาสที่มี 2 คำ พบ 92 คำ คิดเป็นร้อยละ 85.98 โครงสร้างคำสมาสที่มี 3 คำ พบ 13 คำ คิดเป็นร้อยละ 12.15 และโครงสร้างคำสมาสที่มี 4 คำ พบ 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 1.87

สรุปผล

จากการวิเคราะห์โครงสร้างคำสมาสในมหาชาติคำหลวง ด้านจำนวนคำ วิธีการสร้างคำ และชนิดของคำ แบ่งโครงสร้างคำสมาสเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. โครงสร้างคำสมาสที่มี 2 คำ พบ 5 แบบหลัก เป็นโครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม มากที่สุด รองลงมาเป็นโครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม, โครงสร้างคำสมาสแบบ กริยา + นาม, โครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + วิเศษณ์ และโครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + กริยา

2. โครงสร้างคำสมาสที่มี 3 คำ พบ 7 แบบหลัก เป็นโครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม + นาม มากที่สุด รองลงมาเป็นโครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + นาม, โครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + กริยา และเป็นโครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม + วิเศษณ์, นาม + วิเศษณ์ + นาม, วิเศษณ์ + นาม + วิเศษณ์, วิเศษณ์ + วิเศษณ์ + นาม น้อยที่สุด

3. โครงสร้างคำสมาสที่มี 4 คำ พบ 2 แบบหลัก เป็นโครงสร้างคำสมาสแบบ นาม + นาม + นาม + วิเศษณ์ และโครงสร้างคำสมาสแบบ วิเศษณ์ + นาม + วิเศษณ์ + นาม

เมื่อพิจารณาจำนวนการใช้โครงสร้างคำสมาส 3 กลุ่มข้างต้น พบการใช้โครงสร้างคำสมาสที่มี 2 คำ มากที่สุด รองลงมาเป็นโครงสร้างคำสมาสที่มี 3 คำ และโครงสร้างคำสมาสที่มี 4 คำ ตามลำดับ

อภิปรายผล

ผลการวิจัยโครงสร้างคำสมาสในมหาชาติคำหลวงด้านจำนวนคำ พบคำสมาสที่ประกอบด้วยคำจำนวน 2-4 คำ โครงสร้างคำสมาสที่พบมากที่สุด คือ โครงสร้างคำสมาสที่มี 2 คำ เช่น เจตราชฎีร์ พนสนธ์ สัตยวาที สอดคล้องกับผลการวิจัยของจันจิรา เข็ญฉิน (2550) และพระมหาสาโรจน์ บัวพันธุ์งาม (2552) ที่ศึกษาลักษณะโครงสร้างของคำสมาสในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 พบคำสมาสที่ประกอบด้วยคำจำนวน 2-3 คำ โดยโครงสร้างคำสมาสที่มี 2 คำเป็นโครงสร้างที่พบมากที่สุด เช่น กลบท ปฐมทัศน์ กลสิกร ทั้งนี้ การสร้างคำสมาสในมหาชาติคำหลวงนิยมใช้โครงสร้างคำสมาสที่มี 2 คำ เนื่องจากเป็นโครงสร้างที่ไม่ซับซ้อน กล่าวคือ มีการใช้คำจำนวน 2 คำมาประกอบรวมกันเป็นคำสมาสหนึ่งคำ ซึ่งเป็นวิธีการสร้างคำสมาสที่ทำให้เข้าใจความหมายของคำได้ง่าย โดยการแปลความหมายของคำหลักที่อยู่ข้างหลังก่อนคำขยายที่อยู่ข้างหน้า ซึ่งเป็นไปตามที่จิงชัย เจนหัตถการกิจ (2548, น. 61-62) ได้กล่าวว่า คำสมาสแปลความหมายจากหลังมาหน้า โดยศัพท์ที่เป็นคำประกอบอยู่ข้างหน้าและศัพท์ที่เป็นคำหลักอยู่ข้างหลัง

ผลการวิจัยโครงสร้างคำสมาสในมหาชาติคำหลวงด้านวิธีการสร้างคำและชนิดของคำ พบการนำคำนาม คำกริยา และคำวิเศษณ์ มาประกอบเป็นคำสมาส เช่น พฤตมิเหตุ (พฤตมิ (นาม) + เหตุ (นาม)), ภูบาล (ภู (นาม) + บาล (กริยา)), สรวราช (สร (วิเศษณ์) + ราช (นาม)) สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาสาโรจน์ บัวพันธุ์งาม (2552) พบการนำคำนาม คำกริยา คำวิเศษณ์ และคำสรรพนาม มาประกอบเป็นคำสมาส เช่น พัฒนาการ (พัฒนา (กริยา) + การ (นาม)), กรณียกิจ (กรณีย (วิเศษณ์) + กิจ (นาม)), วรตัญญู (วร (วิเศษณ์) + ตัญญู (สรรพนาม)) การนำคำไวยกรณ์โดยเฉพาะคำหลัก ได้แก่ นาม (คำเรียกชื่อคน สัตว์ สิ่งของ ฯลฯ หรือคำที่หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม) กริยา (คำบอกอาการของคน สัตว์ สิ่งของ ฯลฯ หรือคำที่ใช้แสดงอาการ เหตุการณ์ สภาพ ความรู้สึกต่าง ๆ) และคำขยายที่ใช้ขยายคำหลักหรือคำขยายด้วยตนเอง ได้แก่ วิเศษณ์ (คำประกอบคำอื่นให้มีความหมายต่างออกไป) (วิจินต์ ภาณุพงศ์, 2534, น. 50; พระยาอุปกิตศิลปสาร, 2545, น. 70; นววรรณ พันธุเมธา, 2558, น.6-8, 37) มาประกอบเป็นคำสมาสในมหาชาติคำหลวง เป็นลักษณะประการหนึ่งของการยืมภาษาต่างประเทศมาใช้ในภาษาไทย ดังที่อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2548, น. 98) กล่าวถึง

การยืมภาษาว่า การที่ภาษาหนึ่งรับเอาลักษณะใดก็ตามจากอีกภาษาหนึ่งเข้ามาใช้ จนกลายเป็นลักษณะของตนเอง ลักษณะทางภาษาที่ยืมได้มีทุกอย่างตั้งแต่ เสียง พยางค์ สระ วรรณยุกต์ ทำนองเสียง เสียงเน้นหนัก คำทุกประเภท โดยเฉพาะคำหลัก เช่น นาม กริยา และลักษณะทางไวยากรณ์

การยืมภาษาเป็นหลักฐานที่ยืนยันว่ามีการสัมผัสภาษาเกิดขึ้น ในภาษาไทยมีการยืมภาษาต่าง ๆ เช่น ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต คำดังกล่าวเข้ามารวมกับภาษาไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เหตุที่คนไทยไม่ปฏิเสธคำเหล่านี้อาจเป็นเพราะภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาพร้อมกับศาสนา การปกครอง และกลมกลืนอยู่ในวัฒนธรรมไทยมานาน (วัลยา ช่างขวัญยืน, 2549, น. 114; สยาม ภัทรานุประวัติ, 2550, น. 131) เห็นได้จากการนำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาประกอบเป็นคำสมาสในมหาชาติคำหลวง ซึ่งเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่แต่งขึ้นในสมัยอยุธยา เช่น พุทธบุตร (พุทธ (ป.) + บุตร (ส.)), รักษากร (รักษา (ส.) + กร (ป.)), ฉกษัตริย์ (ฉ (ป.) + กษัตริย์ (ส.)) สอดคล้องกับที่อารีย์ สหชาติโกสิย์ (2521, น. 5-6) และวัลยา ช่างขวัญยืน (2549, น. 79) กล่าวถึงการใช้คำภาษาบาลีและสันสกฤตมาสร้างเป็นคำสมาสในภาษาไทย เช่น รัฐศาสตร์ (รัฐ (ป.) + ศาสตร์ (ส.)), ธรรมชั้น (ธรรม (ส.) + ชั้น (ป.)), จักรवाल (จักร (ส.) + วาล (ส.)), อริยสัง (อริย (ป.) + สัง (ป.)) การที่ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเข้ามามีอิทธิพลในภาษาไทย อาจเกิดจากในอดีตมีการสัมผัสภาษาระหว่างภาษาไทยกับภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ทำให้ภาษาทั้งสองเข้ามาปะปนอยู่ในภาษาไทย หรืออาจเกิดจากการที่ภาษาไทยได้ยืมลักษณะต่าง ๆ จากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเข้ามาใช้ในภาษาไทยและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์โครงสร้างคำสมาสจากคำอธิบายศัพท์ในพจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา มหาชาติคำหลวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ข้อมูลในเอกสารข้างต้นพบคำที่มีการสนธิ คือ การเอาคำภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปมาเชื่อมเสียง 2 เสียงที่อยู่ชิดกันให้กลมกลืนกันตามหลักไวยากรณ์บาลีและสันสกฤต เช่น กรวิกกาภา (กรวิก + อาภา) กิรินศวร (กิริน + ีศวร) ชิโรทก (ชิร + อุทก) ฯลฯ ซึ่งมีวิธีการสนธิหลายรูปแบบ จึงควรเก็บข้อมูลคำที่มีการสนธิมาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นลักษณะหรือวิธีการสนธิของคำในพจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทยดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

- จงชัย เจนหัตถการกิจ. (2551). **หลักภาษาไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: ธนาพรส.
- จันจิรา เชิญฉิน. (2550). **คำสมาสในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.), มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- ณัฐา วิพลชัย. (2558). ลักษณะคำยืมภาษาบาลีสันสกฤตในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่อง
พระมหาชาติคัมภีร์. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏสุราษฎร์ธานี**, 7(2), 17–45.
- นworรณ พันธุมธา. (2558). **ไวยากรณ์ไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงาน
วิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บัญญัติ สาลี. (2553). **คำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย: กรณีศึกษามหาชาติคำหลวง**.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ศศ.ด.), มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- พระมหาสาโรจน์ บัวพันธุ์งาม. (2552). **การวิเคราะห์คำสมาสในพจนานุกรม ฉบับ
ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.),
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- พระยาอุปกิตศิลปสาร. (2545). **หลักภาษาไทย: อักษรวิธี วจวิภาค วากยสัมพันธ์ ฉันท
ลักษณ์** (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. (2553). **นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ 1 ชื่อ
วรรณคดี** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: แปลนพริ้นติ้ง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2549). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา มหาชาติคำ
หลวง**. นนทบุรี: สหมิตรพริ้นติ้ง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554** (พิมพ์ครั้งที่
ที่ 2). กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- วัลยา ช่างขวัญยืน. (2549). **หนังสืออุเทศภาษาไทย ชุด บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 2:
คำ การสร้างคำและการยืมคำ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- วิจินตน์ ภาณุพงศ์. (2534). **โครงสร้างของภาษาไทย: ระบบไวยากรณ์** (พิมพ์ครั้งที่ 11).
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ศราวุธ หล่อดี. (2558). คำยืมภาษาสันสกฤตในนิทานเวตาล. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา**, 3(2), 30–41. ได้จาก: <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/Humanties-up/article/view/200560/140196>
- สยาม ภัทรานุประวัติ. (2550). **ภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาไทย**. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2548). **ภาษาในสังคมไทย: ความหลากหลาย การเปลี่ยนแปลง และการพัฒนา** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อารีย์ สหชาติโกสิย์. (2521). **เทียบลักษณะคำบาลีสันสกฤตกับคำไทย สมาสและดัดทิต**. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.